

družabnikom. Na takih srečanjih si prostovoljci »napolnijo baterije« za nadaljnje delo.

□ Vsi odnosi, ki jih imajo prostovoljci s stariimi ljudmi, niso taki, kot jih opisujem v svoji diplomski nalogi. Nekateri stari ljudje so zagrenjeni in prostovoljce izčrpavajo – to so navidezno vitalni starostniki, kot jih imenuje Ksenija Ramovš (2001). Pomembno bi bilo nameniti nekaj pozornosti rešitvi tega problema – kaj narediti s takimi ljudmi – ali se še naprej truditi in delati na tem, da star človek pride do uvida, da je tudi starost lahko lepo in pomembno obdobje življenja s posebnimi nalogami in življenjskimi možnostmi, ali pa prostovoljcem, ki so naleleti na črnogledega starega človeka, ki v odnos ne prinaša nič pozitivnega, raje poiškat drugo starega človeka. Navidezno vitalni stari ljudje niso dober vzgled mladi in srednji generaciji pri pripravi na kakovostno starost.

□ Vitalni stari ljudje, ki so bili zajeti v moji raziskavi, večinoma predstavljajo vzornike za kakovostno starost. V odnos prinašajo vedrino, sproščenost, izkušnje in spoznanja, so notranje bogati in sprejemajo življenje tako, kot je, vključno z boleznijo in starostnimi težavami. Živijo polno in optimistično. O takih starih ludeh je več napisala Polona Felicijan (2003).

LITERATURA

- Felicijan, P. (2003). *Vzorniki za starost, kot jih vidijo prostovoljci medgeneracijskih programov za kakovostno starost. Kakovostna starost, l. 5, št. 4, str. 38-50.*
- Kakovostna starost. (1998, 1999, 2000, 2001). Časopis za socialno gerontologijo in gerantogiko. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.*
- Kersnik-Bergant, M. (1999). *Naučimo se poslušati – Prostovoljno delo starih in za stare. Ljubljana: Slovenska Filantropija*
- Kobolt, P. (2003). *Prostovoljčevo doživljanje osebnega družabništva z osamljenim starim človekom : diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.*
- Picchi, M. (1995). *Projekt človek. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.*
- Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost – Integralna socialna gerontologija in gerantogogika. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.*
- Ramovš, J. (2001). *Osebnostno medgeneracijsko družabništvo z osamljenim starim človekom. V: Kakovostna starost, 4,1-2:2-14 Časopis za socialno gerontologijo in gerantogogiko. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.*
- Ramovš, K. (2001). *Analiza pogovorov s stariimi ljudmi pri usposabljanju za osebno družabništvo. V: Kakovostna starost, 4, 1-2:15-36. Časopis za socialno gerontologijo in gerantogogiko. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.*
- Zaviršek, D. (1994). *Ženske in duševno zdravje: O novih kulturah skrbi. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.*

Kontaktne informacije:

Petra Kobolt

e-pošta: petra.kobolt@email.si

Ingrid Russi Zagožen

Starejši prosilci za azil

POVZETEK

Avtorica predstavi problematiko psihosocialne obravnave starejših prosilcev za azil, pri čemer izhaja iz specifičnih potreb, ki jih ima ta skupina prosilcev. V drugem delu prispevka so opisane nekatere možnosti za zagotavljanje kvalitetnejšega življenja starejših prosilcev.

Ključne besede: starostniki, prosilci za azil, posebne potrebe, logoterapija

AVTORICA: *Dr. Ingrid Russi Zagožen je univerzitetna diplomirana psihologinja. Končala je štiritletno specializacijo logoterapije v Rimu in se ukvarja predvsem s področjem starosti, umiranja, žalovanja ter premagovanja tragike. Zaposlena je v Azilnem domu v Ljubljani, ima pa tudi zasebno psihološko svetovalnico.*

ABSTRACT

Old asylum seekers

The author based her discussion on the problem of psychosocial treatment of old asylum seekers as a specific need of this group of applicants. The second part of the article describes the possibilities for assuring better quality of life of older asylum seekers.

Key words: elderly, asylum seekers, special needs, logotherapy

AUTHOR: *Dr. Ingrid Russi Zagožen is a graduated psychologist. In Rome, she finished four years specialisation in logotherapy. Her main working areas are old age, dying, grieving and overcoming tragic. She works at the Asylum centre in Ljubljana, but she also has a private psychological counselling office.*

UVOD

Prosilec za azil je tujec, ki je vložil prošnjo za azil, in sicer od trenutka vložitve do sprejetja pravnomočne odločbe, pri čemer imajo pravico do azila tujci, ki zaprosijo za zaščito iz razlogov, določenih v Konvenciji o statusu beguncev (Ženevska konvencija) in Protokolu o statusu beguncev, ter iz humanitarnih razlogov, kadar bi vrnitev teh oseb v njihovo izvorno državo lahko ogrozila njihovo varnost in fizično integriteto v smislu Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin,

v okoliščinah, ki jih Ženevska konvencija ne določa.¹ Statistika populacije prosilcev za azil (v nadaljevanju prosilcev) v evropskih državah kaže velik starostni razpon oseb v tej skupini in raznovrstnost njihovih izvornih držav. Slednje ima za posledico raznovrstnost omenjene populacije v stopnji dosežene izobrazbe, v kulturni pripadnosti (običaji, navade, jezik), verski opredeljenosti ipd.

Prosilcev, starejših od 65 let, je malo. Razlog za to gre iskati v dejstvu, da se tudi takrat, kadar bi obstajali vsi razlogi za zaščito v drugi

¹ Zakon o azilu

državi, starejši ljudje težje odločijo zapustiti svoje domove in oditi v njim neznan državo. Tudi takrat, ko se za to odločijo oz. so v to prisiljeni, pa ponavadi – tudi zaradi zdravstvenih razlogov, ki jim ne dopuščajo daljših in telesno napornih potovanj – izberejo najbližjo zanje varno državo. Tako npr. statistika Visokega komisarjata Združenih narodov za begunce (UNHCR)² za Evropo za leto 2002 beleži večji delež beguncev³, starih 60 let ali več, le v državah Hrvaška (25%), Bosna in Hercegovina (19%) ter Jugoslavija (18%), kar je posledica vojne ob razpadu bivše Jugoslavije. Drug razlog za nižji delež starejših prosilcev in beguncev v evropski statistiki pa je v tem, da mnogi ekonomski migranti izrabljajo institut azila zato, da pridejo do ciljne države z namenom zaposlitve, med njimi pa ni veliko starejših ljudi, saj so ti za trg delovne sile nezanimivi. V Sloveniji je bilo v letu 2003 osem prosilcev za azil starejših od 64 let, kar predstavlja le 0,43% vseh prosilcev omenjenega leta⁴, medtem ko ECRE (2002) za leti 2000 oz. 2001 na podlagi analize starostne strukture prosilcev iz štirinajstih evropskih držav navaja delež 2,6% prosilcev, starejših od 50 let (če upoštevamo tudi neevropske države, potem ta delež naraste na okoli 10%).

Seveda so kriteriji za namestitev in oskrbo prosilcev ter njihove pravice opredeljeni že z zakonom in podzakonskimi akti, obstajajo pa tudi napotki za ravnanje s t. i. posebno občutljivimi kategorijami prosilcev za azil, kamor poleg starejših oseb spadajo še mladoletniki, mladoletniki brez spremstva, invalidi, nosečnice, mladoletni otroki s samo enim staršem, žrtve spolnega nasilja in žrtve mučenja ali organiziranega nasilja. Kljub temu obstaja nevarnost, da se zaradi nizkega deleža starejših prosilcev za azil v celotni populaciji prosilcev zanemari spe-

cifične potrebe te skupine, ki izhajajo že samo iz starosti in iz življenjskega obdobja, v katerem se nahajajo. To velja tako za njihove fizične kot tudi psihične in noogene potrebe. V nadaljevanju prispevka se nameravam osredotočiti predvsem na slednje.

STAROST KOT ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Starost kot življenjsko obdobje je največkrat opredeljena s 65. letom. V novejši strokovni literaturi je ta meja postavljena tudi više ali pa so znotraj obsežnejšega obdobja starosti definirana še posebna podobdobja. V zadnjem stoletju se je pričakovano trajanje življenja zvišalo, saj so se – vsaj v razvitem svetu – izboljšali življenjski pogoji, prehrana je ustrežnejša in mnoge bolezni, ki so bile včasih smrtno, so sedaj ozdravljive. Tako postaja to nekoč dokaj homogeno obdobje starosti vedno bolj heterogeno, med različno starimi starostniki so velike individualne razlike, ki pogojujejo tudi različno celostno obravnavo starega človeka. Ko govorimo o prosilcih za azil in beguncih, pa ne moremo mimo dejstva, da heterogenost njihovih izvornih držav (in ras) pogojuje različnost v pričakovanem trajanju življenja in s tem tudi kronološko starost, pri kateri opazimo prve očitnejše znake fiziološkega in psihološkega staranja ter s tem povezano potrebo po specifični obravnavi. Tako je npr. v Etiopiji pričakovano trajanje življenja samo 46 let (ECRE, 2002). Tudi zato UNHCR (1998) v skladu z napotki Svetovne zdravstvene organizacije postavlja kot mejo za obdobje starosti 60 let, vendar pri integraciji starostnikov priporoča ustrezno pozornost že do tistih, ki so stari 50 let in več. Seveda

² <http://www.unhcr.ch/statistics>

³ *Begunec je oseba, ki ji je priznana pravica do azila po Zakonu o azilu.*

⁴ *Interno letno poročilo Azilnega doma (2003)*

pa je poleg kronološke starosti pri obravnavi starostnikov potrebno upoštevati predvsem funkcionalno starost osebe, ki določa objektivno stanje človeka pri določeni kronološki starosti.

V obdobju starosti se na telesnem in psihičnem področju pokaže progresivni upad sposobnosti, ki je v boljšem primeru le posledica fiziološkega staranja, v slabšem – takrat je tudi upad hitrejši – pa posledica bolezenskega staranja. Vendar normalen (nebolezenski) proces staranja ne prizadene duhovne (noogene) dimenzije, saj ne omejuje človekove ustvarjalnosti, njegove zmožnosti odločanja, odgovornega vedenja, usmerjenosti k iskanju smisla ipd. Samo takrat, kadar upoštevamo to dejstvo, lahko starega človeka ustrezno obravnavamo. Starost kot obdobje ima svoj smisel in namen (Frankl, 1994) tako kot vsako drugo življenjsko obdobje. Na nivoju konkretnih nalog posameznika lahko postavimo vsaj tri specifične naloge starosti: pogled nazaj, sedanjo nalogo in pogled naprej.

Pogled nazaj. Starost je obdobje, ko moremo in moramo ovrednotiti svoje življenje, tisto, kar smo storili, in tisto, česar nismo; spremeniti, kar je še možno spremeniti, in zavzeti ustrezno stališče do nespremenljivega. Frankl (1993, str. 93) je opozoril, da »ponavadi človek upošteva samo strnišče minljivosti, spregleda pa polne kašče preteklosti, v katere je enkrat za vselej shranil svoja dejanja, svoje radosti in tudi svoje trpljenje«. Zato je pomembno, da spričo minljivosti, ki lahko ogrozi naše doživljanje smiselnosti življenja, sežemo po resničnosti: po nepreklicnem in trajnem. To je še toliko pomembnejše v starosti, ko lahko svoje življenje zaokrožimo v smiselno celoto in vanjo umestimo tudi navidezno nepovezane in nesmiselne trenutke in življenjske dogodke. Tako mnogi avtorji, sicer pod različnimi imeni, poudarjajo pomen življenjskega obračuna (npr. Butler, 1969, Lifton, 1975, Levinson, 1978, Erikson, 1982), hkrati pa opozarjajo, da se pri tem obračunu pokažejo človekovi življenjski

»vzponi in padci« in da je pomembno, kako ga izpeljemo. Ocena preteklosti je pomembna v vseh obdobjih posameznikove razvojne tranzicije, saj spodbuja in omogoča odločanje in izbiranje možnosti v sedanosti za prihodnost, vendar pa ima ta ocena v starosti še poseben pomen – življenju kot celoti da smisel. Če človek uspe ovrednotiti uspehe in dosežke, bo doživljal svoje življenje kot smiselno, zadovoljen bo in srečen. Če pa bo osredotočil svojo pozornost le na negativne življenjske dogodke, neuspehe, napačne odločitve in opuščene možnosti, potem bo učinek življenjskega obračuna nasproten od zelenega: povečal bo le občutke krivde, obžalovanja, obup in resignacijo.

Sedanja naloga. Mnoge naloge, ki jih je imel človek v srednjih letih, v starosti izgubijo svoj smisel in namen, saj se njegov položaj spremeni (npr. z upokojitvijo, odselitvijo otrok, smrtjo življenjskega partnerja), zato mora posameznik najti nove smiselne možnosti, usmeriti se mora k tistim vrednotam, ki jih še lahko uresničuje. V kolikor se ne uspe prilagoditi spremembam in vztraja pri visokem vrednotenju stvari, ki jih sedaj nima in jih ne more več imeti, medtem ko se mu zdi nepomembno tisto, kar bi lahko imel, se pojavi doživljanje nekoristnosti in nesmisla. Za našo družbo sta značilna dva rizična dogodka: upokojitev, ki navidezno onemogoča uresničevanje ustvarjalnih vrednot, in odselitev otrok, ki lahko izzove t. i. »sindrom praznega gnezda«. Kot preventiva je koristno razvijanje paralelnega vrednostnega sistema že v srednjih letih, ki v nasprotju s hierarhičnim vrednostnim sistemom deluje kot preventiva pred izgubo smisla v starosti. Pri paralelnem vrednostnem sistemu ima posameznik več vrednot, ki so si paralelne, bolj ali manj enako pomembne (enakovredne), in ko ne more več uresničevati ene, se lažje preusmeri in najde svoj smisel v uresničevanju druge. Seveda pa je potrebno upoštevati specifične lastnosti starosti kot

obdobja. Ker je v starosti prihodnosti malo, si stari ljudje ne zadajajo toliko nalog kot mlajši, predvsem pa so naloge, ki si jih zadajajo, bolj vezane na sedanost. To je pri njih s psihohigijskega vidika celo nujno, saj bi postavljanje nerealnih daljnosežnih ciljev vodilo v razočaranje, obup in depresijo.

Pogled naprej. Kljub vsemu pa se mora star človek usmeriti tudi naprej, v prihodnost, pa čeprav je lahko prihodnosti zanj le malo. Vprašati se mora, kako bo preživel svoje zadnje življenjsko obdobje, zadajati si mora še določene bolj kratkoročne cilje. Na koncu se mora tudi psihološko »pripraviti« na svojo smrt in se vprašati, kaj pušča za seboj (povezano s t.i. simbolično nesmrtnostjo). Smrt ima v življenju človeka pomembno vlogo, saj ga spominja na nepovrnjivost trenutka in minljivost življenja (Frankl, 1994). To velja še toliko bolj za starost, ko postane dejstvo smrti človeku časovno in s tem tudi doživljajsko bliže ter sproža mnoge dvome in strahove ter zahteva soočanje s samim seboj in s svojim življenjem.

Soočanje z lastno minljivostjo je posebna naloga starosti, saj je strah pred smrtjo kot ne-bivanjem (strah pred anihilacijo) posledica zavedanja, da nismo uresničili smisla, ki nam je bil naložen, da nismo prepoznali ali izkoristili možnosti, ki nam jih je življenje ponudilo (Russi Zagožen, 1999b). V tem kontekstu postanejo še posebej pomembni odpuščanje, kesanje in sprava (Russi Zagožen, 1999a). Tako se na neki način prihodnost in preteklost spojita in ustvarita življenjski krog.

POMEN SPECIFIČNE OBRAVNAVE STAREJŠIH PROSILCEV ZA AZIL

Pri psihosocialni obravnavi starejših prosilcev za azil moramo upoštevati, da gre za starostnika in hkrati prosilca za azil. Slednje po-

gojuje tudi samo obravnavo. Vsaka celostna obravnavna mora izhajati iz specifične situacije, v kateri se prosilec nahaja, in problematike, ki jo v okvirih časovne perspektive lahko združimo v travmatično preteklost, nezadovoljujočo sedanost in negotovo prihodnost (Russi Zagožen, 2003).

Pogled nazaj. Vsak življenjski obračun priključuje na dan pozitivne in negativne trenutke življenja, uresničene smisle in opuščene možnosti. Pri prosilcih za azil, ki so doživeli oz. preživeli posebej stresno situacijo oz. travmatično izkušnjo, pa opazimo, da ostanejo *fiksirani* na sami situaciji oz. izkušnji. Tako težje vidijo celotno preteklost, ki vključuje tudi pozitivne izkušnje, časovno bolj oddaljene od sedanosti, npr. lepega otroštva, poklica, rojstva otrok, skrbi za družino, drugih življenjskih dosežkov in uspehov ... Koliko je teh lepih dogodkov, sploh ni pomembno, saj – kot poudarja logoterapija –, lahko da »en sam trenutek s povratnim učinkom smisel celemu življenju« (Frankl, 1994, str. 72). Pri starejših prosilcih pa so travmatični dogodki iz bližnje preteklosti tisti, ki *preplavijo* celotno doživljanje in jim onemogočijo, da ustrezno ovrednotijo svoje življenje. Težke življenjske razmere, življenjska ogroženost, fizično in psihično trpinčenje, izguba (smrt) svojcev (ter s tem povezano žalovanje) so samo nekateri dogodki, ki so človeka prisilili, da je zapustil svojo državo, svoje bližnje in svoje imetje. Zaradi doživljanja, ki spremlja omenjene dogodke, lahko te dogodke in izkušnje uvrstimo v izkustvo tragike oz. tragične trojke. Pod izrazom tragična trojka (Frankl, 1994) pojmuje trpljenje, krivdo in smrt. Za tragično trojko je značilno, da je *condition humanite*, človekova neizogibna spremljevalka in da jo prej ali slej izkusi vsak človek. Gotovo pa je tudi res, da je izkustvo tragike pri prosilcih za azil praviloma večje in bolj dramatično kot pri večini lju-

Razpredelnica 1: Rizičnost starejših prosilcev za azil z vidika percepcije življenjskega smisla

Naloge v obdobju starosti	Doživljajska realnost prosilca za azil	Tveganje	Logoterapevtska preventiva/ obravnavna
Pogled nazaj	Travmatična preteklost	<ul style="list-style-type: none"> ▫ »Splitting« med preteklostjo in sedanostjo ▫ Fiksacija na travmatični izkušnji ▫ Odsotnost pozitivnega vrednotenja preteklosti 	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Preusmeriti pozornost z negativnega na pozitivno (derefleksija) ▫ Izpeljati življenjski obračun, ki vključuje tudi obdobje pred travmatičnimi dogodki, ne samo »padce«, ampak predvsem »vrhove« ▫ Spremeniti odnos do nespremenljivega (sprememba stališč)
Sedanja naloga	Nezadovoljujoča sedanost	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Bivanjska prikrajšanost ▫ Pomanjkljiva smiselna usmerjenost 	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Identificirati vrednostno orientacijo človeka in najti nove <i>smiselne</i> možnosti ▫ Preusmerjanje s področja determiniranosti na področje svobodnosti
Pogled naprej	Negotova prihodnost	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Pomanjkanje načrtov ▫ Strah pred neznanim 	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Načrtovanje bližnje prihodnosti čim bolj neodvisno od odločitve glede azila ▫ »Objektivizirati« strah

di. Frankl (1994) v zvezi z njo opozarja, da človek lahko najde smisel življenja tudi v trenutkih, ko je soočen z usodo, ki je ne more spremeniti, in da je smisel v tem primeru v stališču, ki ga zavzame do usode, do tega, kako jo sprejme nase in prenaša. Če se pri obravnavi mlajših prosilcev lahko usmerimo predvsem na prihodnost, ki jo imajo, pa tega pri starejših ne moremo storiti, saj je prihodnosti malo, medtem ko preteklost lahko postane njihovo bogastvo. S tem ko starejši prosilci zapustijo svoj dom, simbolično zapustijo svojo preteklost in izgubijo vez s svojim življenjem. Zato je toliko bolj pomembno, da jim pomagamo k celovitemu »življenjskemu pregledu«⁵.

Sedanja naloga. V starosti se spremenijo mnoge vloge, ki jih ima star človek, in s tem

smiselne naloge. Zato je pomembna priprava na starost. Vsaka priprava na starost je pogojena s sposobnostjo vsaj delnega predvidevanja in oblikovanja lastne prihodnosti, saj se lahko pripravimo le na tisto, kar pričakujemo. Starejši prosilci pa svoje sedanje situacije niso mogli predvideti in zato nanjo niso pripravljeni. Zaradi življenjskega obdobja, v katerem se nahajajo, pa je nova situacija še posebej dramatična, saj je čas, ki ga potrebujejo za prilagoditev, daljši. Poleg življenjskega obdobja je predvsem novo okolje tisto, ki odvzame starejšemu prosilcu veliko socialnih vlog in nalog, ki jih je imel (npr. skrb za družino, kuhanje, pranje, delo na polju ...). Od tu izhajata doživljanje nesmiselnosti sedanega življenja in občutek nepotrebности in nekoristnosti. Delno bi lahko situacijo primerjali s strokovno pogosteje obravnavano

⁵ V ta namen lahko uporabimo logoterapevtski metodi derefleksije in spremembe stališč.

in analizirano situacijo nastanitve starejšega človeka v dom za starostnike.

Prosilci težko vidijo v sedanjem življenju neki smisel, obdobje, v katerem se rešuje njihova vloga za azil, doživljajo kot obdobje vakuum, ki se navzven kaže v životarjenju, doživljajsko pa v bivanjski prikrajšanosti. Starejšim prosilcem je potrebno pomagati, da tudi v novi situaciji najdejo smiselne možnosti, nekaj, za kar je vredno živeti. Glede samih aktivnosti pa bi se bilo potrebno – tako kot pri vseh starejših ljudeh, ko jim pomagamo pri odkrivanju smisla – usmerjati na koristne, *smiselne* naloge, ne pa samo na naloge, s katerimi jim poskušamo zapolniti čas. Če analiziramo aktivnosti, ki jih ti prosilci zavračajo, ugotovimo, da so to aktivnosti, ki jih ne doživljajo kot koristne, da pa hkrati vztrajajo v za nas navidezno nepotrebnih aktivnostih, ki pa imajo svoj smisel.

Poleg izgube vloge se pri starejšem prosilcu drastično skrči tudi socialna mreža in s tem vpetost v medosebne odnose. Nekatere raziskave kažejo, da v starosti število stikov z drugimi ljudmi upade, saj imajo s smrtjo življenjskega partnerja, prijateljev in znancev vedno manj družbe, nova prijateljstva pa težje sklepajo. Starejši prosilci so izgubili stike z bližnjimi že s tem, ko so zapustili svoje domove, v novem okolju pa poznanstva še težje vzpostavljajo. Poleg že omenjenih razlogov so za socialno izolacijo torej še specifični razlogi: slab socialni in ekonomski status, jezikovne ovire in kulturne razlike, ki povečujejo percepirano razdaljo oz. drugačnost med »menoj in ostalimi« ter s tem povezano anksioznost, strah in negotovost. Interakcija z drugimi ljudmi, predvsem s tistimi iz ožjega družinskega okolja, ima pomemben vpliv na življenjsko zadovoljstvo. Pri tem je odločilnega pomena medgeneracijska povezanost, ki je pri starejših prosilcih večkrat pretrgana: imajo omejen krog najbližjih, najpogosteje samo kakšnega svojca, s katerim potujejo in živijo, ali pa so celo sami.

Čeprav je potrebno pri iskanju smiselnih možnosti izhajati iz specifičnega položaja, v katerem se nahaja starejši prosilec, in njegove hierarhije vrednot oz. tistega, kar mu je pomembno in vredno, pa lahko kljub temu identificiramo vsaj nekaj aktivnosti, s katerimi lahko omogočimo kvalitetno preživljanje starosti in uresničevanje smiselnih nalog tega življenjskega obdobja:

- Učenje jezika države, v kateri oseba išče zatočišče, kar pomaga pri premagovanju predhodno opisanih komunikacijskih težav. S tem vplivamo na boljšo samopodobo pri prosilcu, dvignemo občutek kompetentnosti in občutek obvladovanja situacije ter nena zadnje povečujemo možnost navezave novih stikov z ljudmi iz okolja. Seveda pa morajo biti ti tečajji, če želimo doseči zastavljene cilje, prilagojeni starosti slušateljev in njihovi sposobnosti učenja.
- Aktivnosti, ki pomenijo prenos kulturnega izročila in prenos vrednot matične države na mlajše generacije prosilcev, ki odraščajo izven svoje matične države, ter pri najmlajših učenje materinega jezika. S temi aktivnostmi pripomoremo k ohranjanju občutka kulturne pripadnosti skupini oz. narodu in s tem k oblikovanju osebne identitete prosilca.
- Aktivnosti, opisane pod prejšnjo alinejo, pa lahko, v kolikor so usmerjene v novo širšo skupnost (k prebivalcem države gostiteljice), pripomorejo k osveščanju javnosti o problematiki prosilcev za azil ter k odpravljanju stereotipov in predsodkov do drugih kultur.

Pogled naprej. Pri vseh prosilcih za azil je prihodnost negotova in je v marsičem odvisna od tega, ali bo njihovi prošnji za azil ugodeno ali ne. In če je status begunca za mlajšega prosilca priložnost za nov začetek, je za starega prosilca prej možnost za umirjen konec življe-

nja. Pri starejših prosilcih bi moral status begunca vsaj delno odpraviti strah pred neznanim (vezan tako na življenje kot na posmrtno dogajanje), ki se npr. verbalizira v vprašanju »Kaj bo z menoj?«. V tem smislu zaslužijo še posebno pozornost zelo stari oz. umirajoči prosilci za azil (in tudi begunci). Tu ne gre le za strah pred anihilacijo, na katerega lahko delno vplivamo z zgoraj že navedenim »življenjskim pregledom«, temveč za njihovo doživljanje umiranja. Zavedati se moramo, da je stare ljudi strah predvsem bolečine in trpljenja, ki bi lahko spremljala umiranje, ter tega, da bi umirali osamljeni; nekatere je strah, da bi med umiranjem izgubili nadzor nad samim seboj in nad situacijo.

Upoštevati pa moramo, da imajo lahko umirajoči prosilci za azil tudi specifične potrebe, ki jih je potrebno zadovoljevati, in strahove, o katerih je potrebno spregovoriti: kje in kako želijo biti oz. bodo pokopani (ter s tem povezano trpljenje, ker ne bodo pokopani »v domači zemlji«), kdo bo poskrbel za pogreb (če ni nobenih svojcev), ali želijo pred smrtjo s kom govoriti (predvsem s svojci, ki so ostali v matični državi ali živijo v drugi državi).

ZAKLJUČEK

Pri psihosocialni obravnavi starejših prosilcev za azil smo soočeni z veliko mero determiniranosti in tragičnosti. A če izhajamo iz noogene dimenzije in logoterapevtskih premis človeku lastne volje do smisla, svobode volje in smiselnosti življenja, potem imamo tudi večje področje za naše delovanje in večje možnosti za učinkovito psihosocialno obravnavo starejših prosilcev za azil.

LITERATURA

- Butler, R. N. (1963). *The Life Review: An Interpretation of reminiscence in the Aged*. V: L. R. Allman, D. T. Jaffe (ur.), *Readings in Adult Psychology: Contemporary Perspectives*, 1977 (str. 329-339). New York: Harper & Row.
- Erikson, E. H. (1982). *The Life Cycle Completed*. New York: Norton.
- Fabry, J. (1987). *The Pursuit of Meaning*. Berkeley: Institute of Logotherapy Press.
- Frankl, V. E. (1993). *Kljub vsemu rečem življenju da. Celje: Mohorjeva družba*.
- Frankl, V. E. (1994). *Zdravnik in duša. Celje: Mohorjeva družba*.
- Levinson, D. (1978). *The seasons of man's life*. New York: Balantine.
- Older Refugees in Europe: Survey Results and Key Approaches*. ECRE: 2002.
- Lifton, R. J., Olson, R. (1975). *Death and the Life Cycle*. V: L. R. Allman, D. T. Jaffe (ur.), *Readings in Adult Psychology: Contemporary Perspectives*, 1977 (str. 363-369). New York: Harper & Row.
- Russi, I. (1996). *Logoterapija pri starejših ljudeh. Magistrska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta*.
- Russi Zagožen, I. (1999a). *Umiranje – zadnja možnost za uresničevanje vrednot*. *Anthropos*, 4-6, 325-326.
- Russi Zagožen, I. (1999b). *Trpljenje, krivda in smrt v logoterapiji. Doktorska disertacija, Ljubljana: Filozofska fakulteta*.
- Russi Zagožen, I. (2001). *Živeti s staranjem in smrtjo: Priročnik za voditelje skupin starih za samopomoč*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Russi Zagožen, I. (2003). *Logoterapija pri psihološki obravnavi prosilcev za azil. Prispevek predstavljen na simpoziju Psihologija ter interdisciplinarne študije: psihologija v drugih strokah in druge stroke v psihologiji, Filozofska fakulteta, 19.12.2003*.
- UNHCR Assistance to Older Refugees (Evaluation Reports), 1998. [Http://www.unhcr.ch/](http://www.unhcr.ch/)

Kontaktne informacije:
Psihološko svetovanje in logoterapija
dr. Ingrid Russi Zagožen s.p.
 Trg svobode 6, 1241 Kamnik
 gsm: 041 784 389
www.logoterapija.com, info@logoterapija.com